

INFORMATIE 'MEDITERRAAN DRAAIGATJE BIJ TUINCENTRA'

Mediterrane draaigatjes horen van oorsprong niet in Nederland thuis (exoot), maar arriveren hier met potplanten uit Zuid-Europa. In 2013 werd de eerste kolonie bevestigd voor ons land en inmiddels zijn ze invasief, met tientallen kolonies die [voor overlast zorgen](#). Aangezien tuincentra handelen in potplanten uit Zuid-Europa, is logisch dat een aanzienlijk deel van de mieren via hier aangekochte planten in woonwijken terecht komen. Door een [onderzoek op een tuincentrum met draaigatjes naar een potplant](#) is het belang van bestrijding aan de bron hoger op de agenda komen te staan, zowel bij de overheden als bij de branche zelf. Voor meer informatie wordt verwezen naar [deze website](#) waar de Nederlandse publicaties over mediterrane draaigatjes zijn samengevoegd.

1. Hoe herken ik het probleem?

Potplanten

Belangrijk is natuurlijk dat er wordt ingegrepen als mediterrane draaigatjes zich voordoen. Binnenkomende planten of planten die te koop staan waarbij mieren worden vastgesteld, komen in aanmerking voor een beoordeling. Bepalen om welke mierensoort het gaat is lastig en een goede vergroting is nodig. Bij verdacht mieren wordt aangeraden om deze ook door een specialist te laten bekijken. Op elk tuincentrum leven van nature voorkomende mieren. Ook plantenpotten die al wat langer staan kunnen bevolkt worden, omdat het (vaak zwarte) plastic goed opwarmt en daardoor een aantrekkelijke nestelplek is. De wegmier is onze algemeenste soort en deze komt overal voor, ook de zwarte zaadmier en soms steekmieren of andere soorten kunnen voorkomen op een tuincentrumterrein; dit bemoeilijkt de probleemherkenning natuurlijk. Het mediterrane draaigatje heeft de volgende kenmerken:

- het is een zwarte, beetje glanzende mier
- werksters hebben een flinke variatie in grootte (meer dan een factor 2), van 2,4 tot 5,1 mm
- in de 'bovenlip' zit een diepe inkeping (zichtbaar met een goede loep)

Inkeping in bovenlip (foto Th. Heijerman)

Werksters van verschillende grootte (foto Th. Heijerman)

Vestiging op tuincentrum

Problematischer wordt het als het mediterrane draaigatje zich niet alleen in nieuw geïmporteerde potplanten zit, maar zich gevestigd heeft op het tuincentrum. Het kan dan op het hele terrein en in de gebouwen overlast veroorzaken en zich vestigen in allerlei producten die verkocht worden, met name de

andere plantenpotten. Om dit te signaleren kunnen, naast het uiterlijk van de mier zoals hierboven gegeven, ook de volgende kenmerken gebruikt worden voor signalering:

- het opgeworpen zand rondom nestopeningen is (bij rustig, mooi weer) kratervormig, met een diameter van ca. 8-15 cm
- er is geen sprake van geïsoleerde nesten, maar alle nesten behoren tot dezelfde kolonie en de werkster lopen in 'straten' tussen verschillende, ook ver uit elkaar liggende, nestopeningen.
- de aantallen werksters bij een voedselbron (dode slak, gemorst voedsel, bladluizen op planten, etc) zijn vaak erg hoog

Kratervormige nestopeningen (foto J. Noordijk)

2. Mediterrane draaigatjes vóórkomen

Mediterrane draaigatjes komen van nature voor in het Middellandse Zeegebied. Planten die daar worden opgekweekt en met grond worden vervoerd kunnen de mieren bevatten. De plant kan doorverkocht worden en zo kan er een populatie in bijvoorbeeld een woonwijk ontstaan of de mieren kunnen zich vestigen op een tuincentrum en zo kunnen veel aangeboden producten de mieren gaan bevatten. Er zijn nog weinig gegevens beschikbaar over met welke planten de mieren allemaal kunnen meekomen, maar in elk geval vormen olijfbomen een groot risico (één vondst in een partij, een populatie op een tuincentrum rondom grote olijfbompotten en een kleine populatie bij een particulier rondom een net gekochte olijf). Dit komt omdat de grote olijfbomen niet van kwekerijen komen (die waarschijnlijk zorgvuldig omgaan met hun handelsmateriaal), maar uitgegraven worden in het buitengebied. Bovendien komt met olijven een grote hoeveelheid aarde mee. In (olijf-) boomgaarden van Zuid-Europa komen mediterrane draaigatjes van nature voor. Ook met andere mediterrane planten kunnen hoogstwaarschijnlijk de mieren meekomen.

De belangrijkste wijze om mediterrane draaigatjes te voorkomen op een tuincentrum, is door potplanten die uit het Middellandse Zeegebied komen te controleren op meeliftende mieren. De mieren zijn alleen

gemakkelijk te vinden als het niet te koud is, want dan zijn ze actief buiten hun vaak wat verscholen nest. Een gemakkelijk manier om werksters te lokken, is door op de aarde iets zoets neer te leggen (fruit, nat suikerklontje, etc) en na een tijd (bijvoorbeeld tot 24 uur later) te controleren of er werksters op af komen. Daarnaast is het heel belangrijk dat de branche de exporteurs en handelaren inlicht over het probleem en benadrukt dat zij goed materiaal leveren en hun waar ook controleren. Tot op heden staat geen enkele mierensoort op de Europese Unielijst (van schadelijke exoten waar wettelijk gezien actie op moet volgen bij een vondst), dus een plantenpaspoort geeft geen garantie in deze casus. Als zowel bij de exporteur, de handelaar en het tuincentrum het plantenmateriaal wordt gecontroleerd, is er een goede kans dat eventueel meeliftende mieren opgemerkt worden.

Overigens zijn er meer overlastgevende mierensoorten die met potplanten vervoerd worden (plaagmier, dikkoppen, schorpioenmieren, witvoetmier en dwergschubmieren). De les die hieruit geleerd moet worden, is dat binnenkomende potplanten waarin mieren worden aangetroffen eigenlijk altijd serieus onderzocht moeten worden en omdat de mieren van elders komen zijn ze altijd onwenselijk.

Toekomstgerichte duurzame keten

De problematiek met exoten neemt steeds serieuzere vormen aan en de overlast voor natuur en mensen neemt steeds maar toe. De sierplantenhandel speelt hier een flinke rol in. Binnen de branche zou gewerkt kunnen worden aan duurzame en natuurvriendelijke wijzen van sierplantenhandel. Hierbij valt te denken aan het veel meer promoten van het gebruik van in Nederland inheemse planten (zowel houtig als bloemen) en het steeds minder gebruik maken van buitenlandse kwekers. Hiermee kan niet alleen de aanvoer van (steeds weer nieuwe) exoten naar Nederland worden afgeremd, maar het kunnen ook flinke stappen zijn om de biodiversiteit te bevorderen en minder CO2 uit te stoten.

3. Hoe ga ik te werk als ik een probleem heb?

Potplanten

Met mediterrane draaigatjes besmette planten kunnen niet verkocht worden, aangezien elke vestiging van een kolonie in een woonwijk kan leiden tot zeer veel overlast en bestrijdingskosten. Voor zover bekend, heeft eenmaal een tuincentrumketen een partij oliven in alle vestigingen vernietigd nadat besmetting met het mediterrane draaigatje was vastgesteld. Nagedacht dient te worden of er mogelijkheden zijn om besmette potplanten te ontdoen van mieren en zo de geleden kosten in te perken. Methoden die in aanmerking komen zijn het wegwassen van de aarde rondom de wortels of het voor een paar minuten onderdompelen van de kluit in warm water. Hier is voor het mediterrane draaigatje nog geen onderzoek aan gedaan en dit zouden de tuincentra zelf kunnen (laten) onderzoeken.

Vestiging op tuincentrum

Heeft het mediterrane draaigatje zich gevestigd op het terrein of in de gebouwen van een tuincentrum, dan zijn de problemen groter en daarmee vraagt ook de oplossing een langdurigere en intensievere aanpak. Het bestrijden van de mieren kan door middel van chemische bestrijdingsmiddelen of door middel van natuurlijke bestrijders (nematoden). Met een biologische bestrijder is het lastig om een soort helemaal te laten verdwijnen, omdat de effectiviteit afneemt naarmate de prooi in lagere dichtheid voorkomt. Voor de genadeslag blijft mogelijk een chemische bestrijdingsmiddel nodig. Omdat beide methoden nog niet langjarig en intensief zijn toegepast tegen het mediterrane draaigatje, is er nog geen pasklare oplossing en zijn de methoden nog in ontwikkeling. Het gebruik van bepaalde chemische bestrijdingsmiddelen kan alleen door gekwalificeerde bestrijdingstechnici ingezet worden en soms ook alleen met een ontheffing van het ministerie. Gekwalificeerde bestrijdingstechnici kunnen altijd hun bewijs van vakbekwaamheid laten zien (en dit is ook te controleren via de exameninstututen EVM of CPMV) en sommige bedrijven zijn aangesloten

bij brancheverenigingen NVPB of PLA..N. Beheersing van draaigatjes blijft een lastige zaak en is tot op heden nog maar op een paar plekken met succes gedaan; begeleiding of monitoring door een kennisinstituut met ervaring is aan te raden.

Er kan niet 'zomaar' begonnen worden met bestrijding, sterker nog, bestrijding midden in de kolonie werkt vaak averechts, de kolonie breidt aan de randen uit en zo wordt het probleem vaak vergroot. Aan de basis van bestrijding moet een gedegen plan vooraf gaan. De kolonie moet als één geheel aangepakt worden en daarvoor moet de kolonie voorafgaand aan en na het bestrijden in kaart worden gebracht. Bij elke bestrijdingsronde wordt de kolonie dan alleen vanaf de uiterste kolonieranden naar binnen toe bestreden. Omdat door bestrijding de kolonie vaak heftig reageert, moet er ook net na bestrijding gecontroleerd worden of er geen kolonie-uitstulpingen zijn. Extra aandacht (intensievere bestrijding) moet uitgaan naar risicovolle terreingedeelten. Als de kolonie bijvoorbeeld een gazon met struiken of slootrand induikt, dan wordt bestrijding uitermate lastig, omdat dit veel complexer is dan bestrating of bebouwing. Als het gelukt is om de kolonie op te doeken, moet er zeker nog 1-2 jaar erna nauwkeurig geïnventariseerd worden of er geen restanten over zijn. Als dit niet gebeurt en er blijft ergens een nestje over met een of enkele koninginnen, dan kan de kolonie binnen enkele jaren weer op de voormalige grootte zijn en is veel er voor niks veel geld en moeite in het probleem gestopt. Deze monitoring vraagt dus om begeleiding van een specialist die draaigatjes van andere algemene stoepbewoners (m.n. wegmier en zaadmier) kan onderscheiden.

Ook de planning van de bestrijding moet nauwkeurig. De grootste slag kan waarschijnlijk in het (zeer) vroege voorjaar worden toegebracht als alle mieren hongerig uit hun winterrust komen. Bijvoorbeeld een lokaasgel kan dan heel effectief zijn; het mediterrane draaigatje is echter op dit moment voor geen enkel lokaas een toegelaten doelsoort, waardoor er zonder ontheffing géén gebruik van mag worden gemaakt. Later in het seizoen, als er ook veel andere voedsel aanwezig is (bladluizen, zaden) en er meer warmte is zodat de werksters ook verder kunnen lopen om voedsel te halen, is het in sommige situaties nodig om ook andere voedselbronnen te reduceren of mierenwerksters fysisch te verwijderen (bv. wegbranden of opzuigen) of eventueel met een contactgif te bestrijden; hierdoor wordt het effect van bijvoorbeeld lokaasgel of nematoden vergroot. Ook in de voortplantingsperioden (april-mei) kan bestrijding heel nuttig zijn om te voorkomen dat de kolonie een flinke groei kan doormaken.

Bij de bestrijding van een populatie van het mediterrane draaigatje is eigenlijk altijd sprake van een meerjarig traject en zijn een gedegen plan van aanpak en kundige begeleiding en monitoring essentieel.

Uitgave: EIS Kenniscentrum Insecten & Tuinbranche Nederland, 2021
Tekst: Jinze Noordijk (EIS Kenniscentrum Insecten), Jitte Groothuis (Kennis- en Adviescentrum Dierplagen) & Toon Wurfbain (Tuinbranche Nederland)
Contact: jinze.noordijk@naturalis.nl